

АДЫГЭ ХАБЗ

Ныбджэгъу цыкluхэр!

**Адыгэ лъэпкъым игугъапlэр шьоры.
Лъэпкъым ыпсэр – бзэмрэ хабзэмрэ.
Адыгабзэр жъугъэбэгъонэу, адыгэ
хабзэм шъурыгъозэнэу, адыгэм игъа-
шlэ лъыжъугъекlотэнэу тышъущэгугъы!**

Тхыльыр зыгъэхъазырыгъэхэр

Унэрэкъо Мир

АДЫГЭ ХАБЗ

Апэрэ классым пае учебник

*Адыгэ Республикаэм гъэсэнгъэмрэ шІэныгъэмрэкІэ
и Министерствэ ыштагъ*

Мыекъуапэ
Адыгэ Республикаэм итхыль тедзапI
2007

УДК 373.167.1:395(=352.3) + 395(=352.3)(075.2)

ББК 74.268.77 Я 71

У 26

**Адыгэ Республикаэм ипрезидентыгъэу
Шъэумэн Хъазрэт игукъекирэ имылькуэрэ хэльэу тхыльэу «Адыгэ хабзэр»
къыдэкъы**

Іорыіятэмкіэ Іэпілэгъур – **Унэрэкъо Рай**
Методикэмкіэ Іэпілэгъухэр – **Цуекъо Алый, Джыгуунэ Мариет**

Унарокова М. Ю.

У 26 Адыгский этикет. Учебник для 1 класса./Худож. Берсиров А. М., Абакумова Е. В.— Майкоп: Адыг. респ. кн. изд-во, 2007.— 80 с.

Апэрэ классым ис кіэләційкүхэр «Адыгэ хабзэм» зэрэджэштхэ тхылтыр унэгъо клоц хабзэхэм, сэлам хыкіхэм, іэнэ зехъакіэм, гъогу шэн-хабзэхэм ыкти ижъырэ джэгүкіхэм яхыилагъ.

ISBN 978-5-7608-0553-9

© Адыгэ Республикаэм итхылъ тедзап!, 2007

ТИЭПЫИЭГҮҮХЭР

Мыр Гүнэс

Мыр Усэрэжъ

Мыр Йушыц

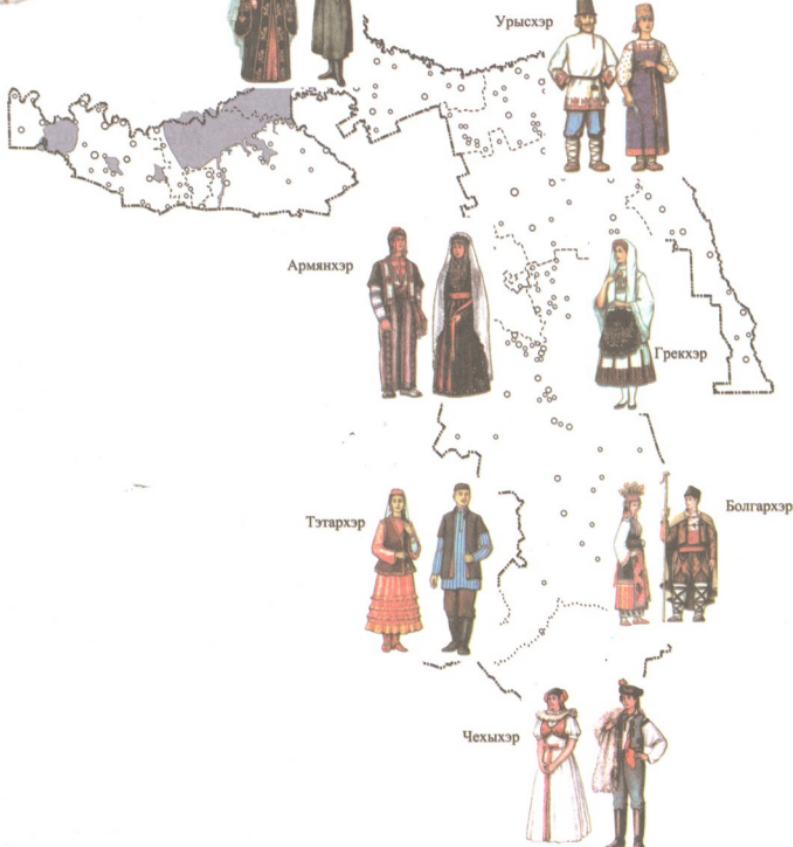
ТЫЗЭРЫГЬОЗЭРЭ ТАМЫГЬЭХЭР

	– дэгъу		– ребусыр къашлэ
	– дэи		– кіләегъаджэр къеджэ
	– гущыіалъ		– видеосюжетым еплъ
	– зэнэкъокъум хэлажь		– уналэ тедз
	– ушъый		– сурэт къэгъэльэгъуаплэу тхылъым дэтым кло
	– интернетым щылъыхъу		– орэдым едэй
	– фотовернисажым кло		– гъэцэкіэнхэр
	– упчіэхэр		– хырыхыхъэр къашлэ
	– гущыіэжъ		– һанэр зэгъэзафэ

АДЫГЭ РЕСПУБЛИКЭР

Адыгэхэр

Республику Адыгеир – адыгэ хэгъэгу.
Адыгеир Урысыем щыш.

Сэ сыадыг. Адыгеир сэ **сихэку**. Адыгеим адыгэ-хэр, урысхэр, ермэлхэр, тэтархэр (къэндзалхэр, нэгъойхэр), грекхэр (урымхэр), чеххэр, болгархэр щэпсэух. Мыхэр **льэпкъ** зэфэшхъафых. Зэклэми ты-зэкъот, тызэныбджэгъу, Адыгеир зэдтихэку.

АДЫГЭ
ЛЬЭПКЪ
ХЭГЪЭГУ
ХЭКУ

Адыгэ ныбжыкіэ джэгү

Урысхэм ядин мэфэкі

Грекхэм янысащ

Чеххэм ямэфэкі

Тэтархэм ясабантуй

АДЫГЕИМ ЩЫПСЭУРЭ ЛЪЭПКЪХЭР.

Адыгэ

Урыс

Ермэлы

Болгар

Грек (урым)

Тэтар (къэндзаз)

Чех

ПЫРАМЫБЖЫР МЭШХЬАЛЬЭ, ШХЬАДЖ ҮЛЪЭПКЬ ЕОЖЫ

Адыгэхэр.

Щэпсэух дунаим адыгэ лъэпкъхэр,
Дахэшьы дахэ ягугъэ нэпкъхэр.

Тыгъэм кіэгушүх. Ошх дахи
пэппльэх,
Яхъесэ шлагъуи чылъэм
щэшъхъалъэ.

Цыфыр къафэхъумэ,
гушуагъом пае,
Шхончкіэ ошъогум, огум дэуаех.

Насып къежъаплэр чыыгкіэ
фаублэ,
Къыфэкімэ, блэкірэм фэхъун
жъауплэ.

Щэпсэух дунаим адыгэ лъэпкъхэр,
Дахэшьы дахэ ягугъэ нэпкъхэр.

🎵 «Адыгэхэр». Орэдым щыш ёычыгъо зэгъашлэ.

АДЫГЭ ХАБЗЭР

АДЫГЭ ХАБЗЭР ИЖЬЫРЭ УАХҮТЭМ.

Лъэпкъ пэпчъ бзэ шъхъафкъэ мэгущы!э.
Лъэпкъыр ишъуашэкъэ къахэшы. Лъэпкъ
пэпчъ хэбзэ шъхъаф рэлажьэ. Хабзэр зекlyак!эм
ишапхъ. Адыгэ хабзэр гупшисэкъэ псыхъагъэ.

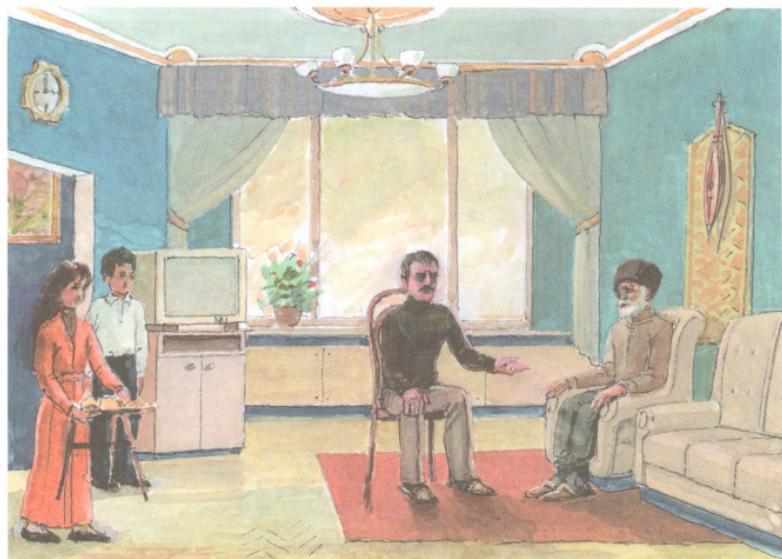
БЗЭ
АДЫГЭ
АДЫГАГЪ
АДЫГЭ ХАБЗ
БЗЫПХЪ

ШАПХЪ
ЕТИЭБАЙ
КІЭПЩ
ПІУАБЛ.
ОНДЖЭКЪ

ХАБЗЭР – БЗЫПХЪ

АДЫГЭ ХАБЗЭР ДЖЫРЭ УАХҮТЭМ.

Адыгэхэр лъэпкъ шъхъафых. Адыгэхэм яхабзэхэри шъхъафых. Щылаклэр зэокы. Аш даклоу хабзэми зэхъокыныгъэхэр фэхъух. Ау адыгэ хабзэм сыдигъуи ыкупкі къэнэжбы.

↑ **Хабзэр адыгагъэм щыщ!**

БЫСЫМ
ХЪАКІЭ
ГЪУНЭГЪУ
ФЭСАПШ!
КЪЕБЛАГЬ

- Сурэтхэр зэгъапшэх, зэрэзэтекъихэрэр къыхэгъэш.
● Мы сурэтхэр зэфэзгъадэрэр къэlyат.

«Хъакіэм зэрэпэгъокыихэрэр»

ЕГЪЭБЛЭГЪЭНЫР.

Унагъом щымыш щагум къыдахъэмэ, адыгэ хабзэм тетэу пэгъокыых.

— Къеблагъ! — алошъ, унэм къыращэ. Ар жантэм агъэтысы.

Зежъэжъыкэ дэклиятэх.

— Гъогу маф! — алоэ агъэклютэжбы.

ЖАНТИЭ
ДЭКЛЮТЭН
ПЭГЪОКЫН

АДЫГЭ ХАБЗЭР АТЭ КІЭНЫЖЬ

Гупшыси псальэ, зыплъыхы тыйс!

ТИУНАГЬО ИСХЭР.

 Нэнэжъ махъэ. Тэтэжъ телевизорым еп-
лъы. Іушыцэ сэ **сши**. Мыр **сят**. Мыр **сян**.
Сята гъэзетым еджэ. Іушыцэ десэхэр зэргяашэх.
Сянэ ащ дэлэпылэ. Сэ компютерым сыкэрыс.

НЭНЭЖЪ	ТЫ
ТЭТЭЖЪ	ШЫПХЪУ
НЫ	ШЫ

☼ НЫШЬОР ШЬОУПСЫ

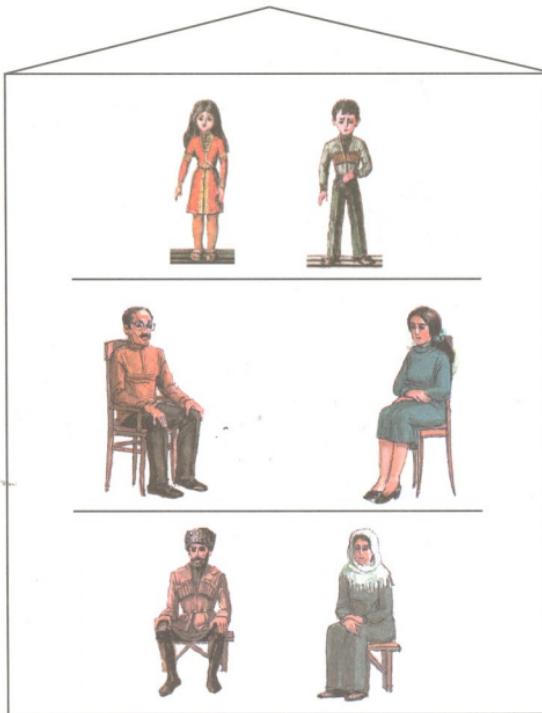
P

1. + + жъ 2. + пхъу

УНАГЬОМ ИС ЛІЭУЖХЭР.

Адыгэ унагъор ліэужищэу зэхэт. Нэнэжъре тэтэжърэ сята къатекыгъ. Сята тэ тыкъытакыгъ.

↑ Унагъом ис ліэужищым апэрэр — нанэрэ татэрэ.
Ятлонэрэр — нымрэ тымрэ.
Ящэнэрэр — тэры, сабыйхэр, йушыцэрэ Гунэсрэ.

ЛІЭУЖ
САБЫЙ

Жъогъо къопитф.

Апэрэ къуапэр – Яплэнэрэр –
Сян;
Ятлонэрэ къуапэр – Сшы;
Сят;
Ящэнэрэ цыпэр – Ятфэнэрэр –
Сэры;
Сшыпхъу. Тиунагъо исыр джары.

Хэта шъо шъуунаагъо исхэр?

Точкищмэ ачыпіэ итын фэе гүшүйэр зышлэрэм ыїэ къерэлэт, етланэ къерэлү.

Сэ тэтэжъ си!. Аш ыцлэр ... (Гъучыпс).
Сэ нэнэжъи си!. Аш ыцлэр... (Нэфсэт).
Сэ сятэ ыцлэр ... (Пшымаф).
Сянэ ыцлэр ... (Гошмаф).
Сэ сцлэр ... (Іушыц). Сэ апэрэ классым сышеджэ.

Сэ шыпхъу си!. Аш ыцлэр ... (Гунэс).
(Казбек)... сэ сятэш. Сятэшыпхъур – ... (Марет).

● Сыд о уянэрэ уятэрэ ацлэхэр?
● Сыд уятэшымрэ уятэшыпхъумрэ ацлэхэр?

УНЭГЬО КІОЦІ ХАБЗЭХЭР.

Нанэ ыіорэм едэйү,
Іофтабгэ ашь зыфэшү,
Шіэ зыфиорэр гъэцакіэ.

Татэ къихъэмэ фэтэдж,
Тэджи пхъэнтіекіу фэгъэкіуат,
Еклотэкии пчъаблэм уцу.

ЛЪЫТЭНЫГЪ
ШЪХЪЭКІЭФАГЪ
ПЧЪАБЛЭ
ЮФТАБГЭ

Уижъ ыіорэр шіэ, уикіэ ышырырэр шхы!

Ушъый.

Хъупхъэу зекло,
сиклэлэ нагъу,
Узщаплугъэр
адыгэ унагъу.

Набгъохэр чъыгмэ
къямыутэх,
Нэнэжъыр къаклоэм
гъогум фыдэх.

Ощ нахь цыклюм
папэ фэщэй,
Бгъэштэнэу зыкли
зытемыщай.

Еджэныр армэ,
къызтемыгъаклох,
Пшысэ уфаемэ
тхылъыр зэгох.

 Нахыижъым узэрэдэзеклон фэе хабзэхэр усэм къыхэгъэш.

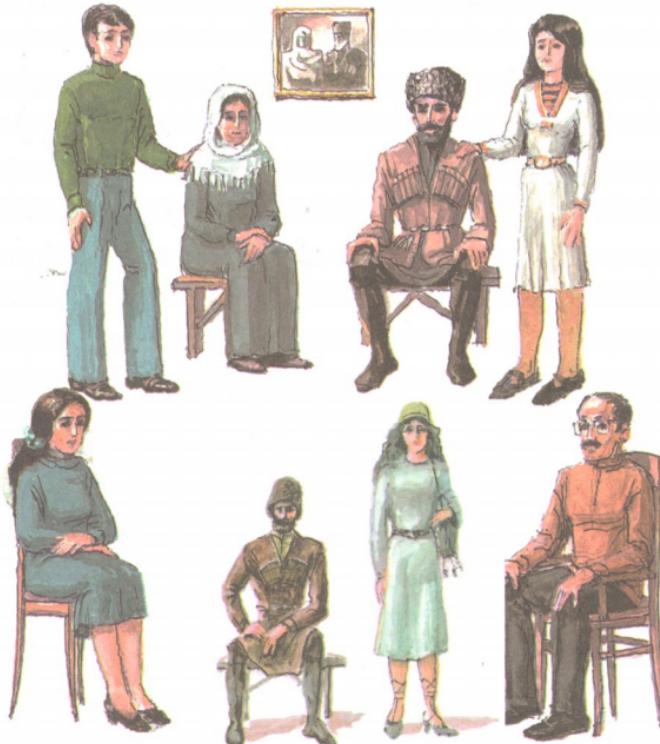

IAХЫЛХЭР

АТЭШХЭР.

  Зынрэ зытре къахэкыгъэ цыифхэр зэлахылых. Сэ сятэкли сянэкли Iахылхэр сиlэх.

 Сятэшымрэ сятэшыпхъумрэ сятэклэ силахылых. Сятэшымрэ сятэшыпхъумрэ тиунагьо къихъухъагъэх. Ахэр тиллакъо щыщых.

Сэ сызиахылхэр

Іушыцэ сыршыпхъу

Гошмафэ сырпхъу

Пщимафэ сырпхъу

Гъучыпсэ сырпшъашь
(ыкъом сырпхъу)

Нэфсэт сырпшъашь
(ыкъом сырпхъу)

Марет сыршыпхъу нахыык!

Казбек сыршыпхъу нахыык!

Сэ силахылхэр

Іушыцэ сшы

Гошмафэ сян

Пщимафэ сят

Гъучыпсэ сятэжъ

Нэфсэт сянэжъ

Марет сятэшыпхъу

Казбек сятэш

КЬО ПХЪУ ЛІАКЪУ АТЭШ	АТЭШЫПХЪУ БЫН ІУЖЬУ ІАХЫЛ
-------------------------------	---------------------------------

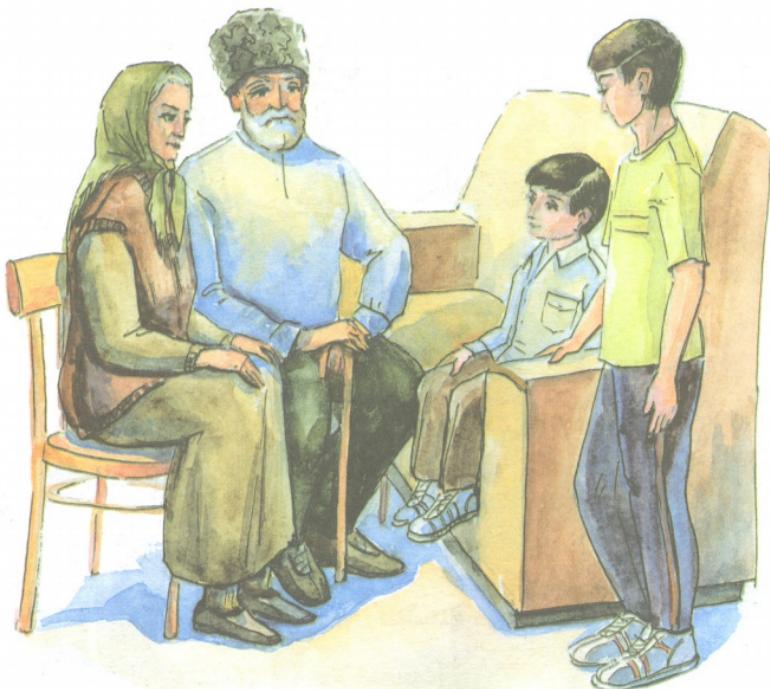
 БЫН ІУЖЬУ – ГЪЭБЭЖЬУ

 Сурэтим еплти атэш-атэшыпхъухэр къыхэгъэшых.

Ны

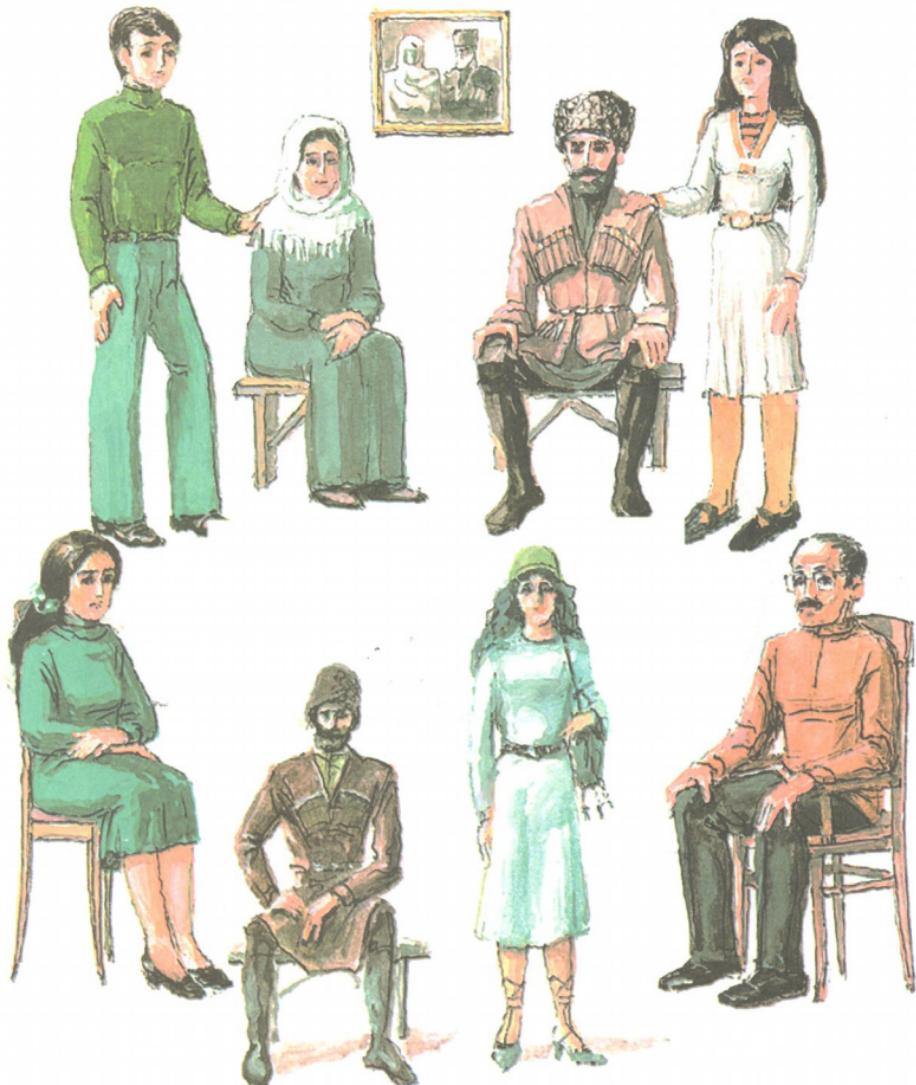
Анэш
Анэшыпхъу
Нэнэжъ
Тэтэжъ

☀ ПХЬОРЭЛЪФРЭ ХЪАНРЭ ЗЭФЭДЭ

АНЭШ
АНЭШЫПХЪУ
ПХЬОРЭЛЪФ

Анәшхәр ләкъо шъхъафых.

Мынхэр тиунагъо щыщых.

Нан

Нан

Тат

Тат

Сят

Сян

Сятэшыпхъу

Сянэшыпхъу

Сятэш

Сянэш

↑ Аңэшхэр адыгэ унагъом щыщхэп.

❓ Сянэ янэрэ ятэрэ, сянэ ышрэ ышыпхъурэ сыда тиунагъо исурэт зыкимытхэр?

⟳ Нэклубгъоу 20-м Гунэс иунагъо исурэт еплъ, ятэшыпхъумрэ ятэшымрэ а сурэтым къихэгъэщи ацхэр къелу.

ШІУФЭС ХЫНЫР

ГУЩЫІЭ ЗЫХЭТ ШІУФЭСЫР.

 Нэбгыриту - зызэлүкіәхэкіә шіуфэс зэрахы.
Ар лъэпкъ пстэуми яхабз. Ау сэлам зэрахырэ шыкіәмкіә лъэпкъхэр зэтекъых.

- Адыгэхэм:**
- Уипчэдышъ шу!
 - Уимафэ шу!
 - Уипчыхъэ шу!

ШІУФЭС

Урысхэм:

— Здравствуй! (Псауныгъэ уерэл!)

Е адыгэхэм афэдэу:

— Доброе утро, добрый день, добрый вечер!

(Уипчэдышъя шыу, уимафэ шыу, уипчыхъэ шыу!)

Грузинхэм (гурджхэм):

— Гамарджоба! (Теклоныгъэ огъот!)

— Гагимарджос! (Ори теклоныгъэ огъот!)

Нэмыцхэм, адыгэхэм афэдэу:

— Гутен морген, гутен таг, гутен абенд! (Уипчэдышъя шыу, уимафэ шыу, уипчыхъэ шыу!)

Іушыц,
о сэлам хы

- ?
- Сыда адыгэхэр сэламымкэ зыфэлъялохэрэр?
 - Сыда гурджхэм ясэламкэ цыфым фагъешъяшэрэр?

⟳ Адыгэхэмэрэ нэмыцхэмэрэ ясэлам хыкэ зэфэдэу хэтыр къынхэгъэш.

СЭЛАМ ХЫКІЭ ХАБЗЭХЭР.

- Унэм къихъэрэм сэлам къехы.
- Щагум дэт бысымым къыдахъэрэм сэлам къырехы.
- Къэлапчъэм дэжь щыт бысымым блэкірэм сэлам къырехы.
- Гъогум щызэлукіэгъэ зэнэоситүм нахыкіэм сэламыр ехы.
- Нахыжъым тыдэ ущылукіагъэми, о сэлам ех.
- Уиныбджэгъу адрэ урамыбгъум рэкіомэ шьырытэу, умылэо-лъаоу ыккі умыдджэу Іэутіэкіэ сэламыр ех.
- Классым узихъекіэ зэкіэми афэгъэхъыгъэу шүофэс ях.

- Кум е машинэм уисмэ, ӏэ джабгъур оїтышъ сэламыр ашкэ фэогъэхьы.
- Кум е машинэм исым ӏеутӏеклэ сэлам къызыуихкэ, ущысмэ уфэтэджы, шъхъашэ маклэ фэошы, ущытмэ – ӏэ джабгъу ӏетыгъэклэ сэламым еогъэгъэзэжьы.
- Гъогум щызэлуклэгъэ зэмйнэлосэ нэбгыритлум язэу упчлэ горэ зилэр ары сэлам зыхырэр.
- Купым сэлам езыхырэр зизакъор ары.
- Еджаплэм зэлэгъухэр щызэлуклэхэмэ апэу гу лъызытэрэм сэламыр ехь.
- Пшъэшъэжъыерэ шъэожъыерэ зэлуклэхэмэ сыйдигъокли сэлам апэу зыхырэр шъэожъыер ары.

 Цыфхэр зыщызэлуклагъэм елъитыгъэу сэлам зэрэзэрахырэм еплъ.

- • Щагум дэт бысымырэ къыдэхъагъэмрэ язэу хэта сэлам зыхырэр?
- Унэм къихъагъэмрэ унэм исымрэ язэу хэта сэлам зыхырэр?
 - Къэлапчъэм щыт бысымырэ блэклирэмрэ язэу хэта сэламыр зыхырэр?
 - Кум исэу блэклирэм сэламэу къыуихыгъэм сыйдэуштэу ебгъэгъэзэжьыща?
 - Уинибджэгъоу адрэ урамыбгъум рыккорэм сыйдэуштэу сэлам къыуихын фая?
 - Пшъэшъэжъыерэ шъэожъыерэ зэлуклэхэмэ хэта апэу сэлам зыхырэр?
 - Купым хэта сэлам езыхырэр?
 - Гъогум щызэрихылыгъэ зэмйнэлосэ нэбгыритлум язэу хэта сэлам зыхырэр?

ІЭПЭУБЫТЫР ЗЫХЭТ СЭЛАМЫР.

- **Нахыжърэ нахыкіэрэ** зэлуклагъэмэ: гүштіләкі шұуфәс зыхрәр нахыкіер ары, ау Іапәр къәзщәирәр нахыжъыр ары.
- **Бзылъфыгъэрэ хъульфыгъэрэ**: хъульфыгъэм сәлам ехы, ау Іапәр къәзыщәирәр бзылъфыгъэр ары.
- **Шъошт фәдә кіләңцыкіумә** алапә зәрагъәубытырәп!
- Гъогубгъуиттум шъуатетәу шъузэрэльэгъугъэмэ: гүштілә сәламым ычыпіләкі іә джабгъур шъоіеты.

- О шъхъаныгъупчъэ йухыгъэм ујутэу уинибджэгъу гъогум рыкъозэ шъузэрэлъэгъумэ: Іаутіекіэ сәлам зәшъохы.
- О кум (машинәм) уисәу ныбджэгъур якъәлапчъэ йусмә, ар къэтәджы, шъхъашәрә Іаутіэрә къыпфешы. О щысыплем тіекіу зытеоіетыкы, Іаутіэрә шъхъашәрә фәошы.
- Театрәм шъучіесәу чыжъекіэ шъузэрэлъэгъугъ: шъузәлогушо, пхъэнтіекіум зытешшоіетыкы, шъхъещә макіэ зәфәшшошы, шъуауж е къыжъугосхәм шъуизәрап ямықынәу.

Театрәм Іаутіэ щыпшыныр екіурәп!

- Іәпәубыткіэ сәлам зәзыиххәрәр зыныбжы икъугъэ хъулъфыгъәхәр ары.

Ау бирамым нахъижъәм янәкі-нәмаз къабыл хъунәу уафәлъао зыхъукіэ, уцықұми унахъыкіеми, упшъәшъәжъыеми ушъәожъыеми нахъижъым ыңапә зыубытын фаер оры.

ІЭПӘУБЫТ

- Кинотеатрәм шъучіэхъагъэу уинибджэгъу сатырә зытфыхкіэ уапә исәу плъэгъугъэ. Сыдәуштәу сәлам епхын фаеу хабзәм къыдиптытера?
- Еджаңлем убләкізэ, уинибджэгъу шъхъаныгъупчъэм йутэу къәплъэгъугъ. Аш сидәуштәу сәлам епхыща?
- Уинибджэгъу кум исәу Іаутіэ сәламрә шъхъашәрә къыпфигъәхъыгъ. О сидәуштәу сәламым ебгъәгъәзәжъыща?
- Бирамым нәкі-нәмазыр къабыл хъунәу сидәуштәу нахъижъәм афәлъаохәра?

УНЭГЬО КІОЦІ СЭЛАМЫР.

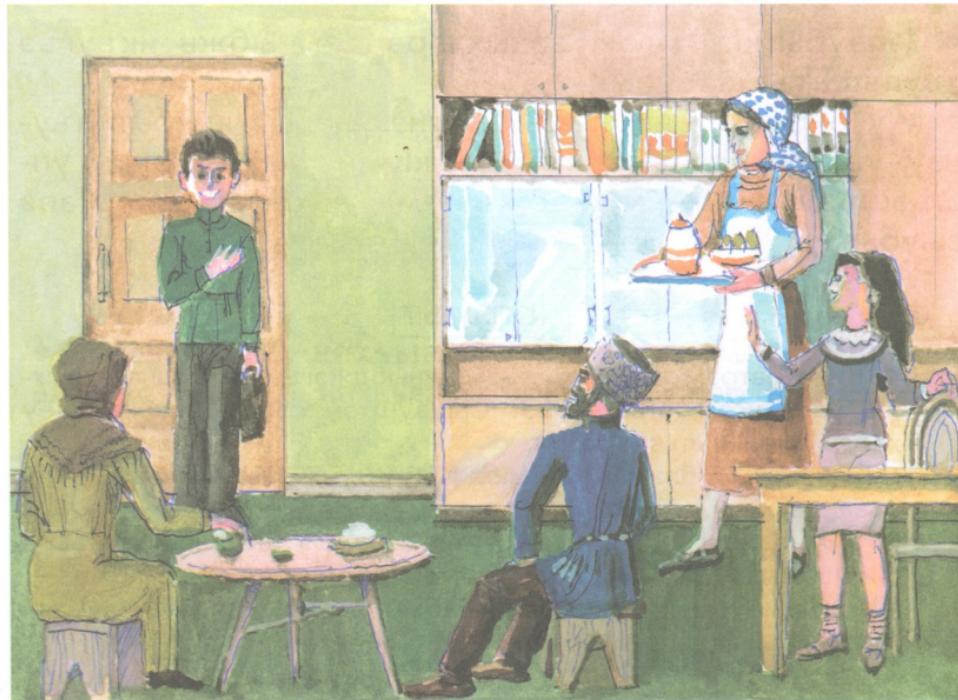

Пчэдыжь къэс уиунэ укъикыным ыпэ гъунджа м иплъ, пшъхъэ тежыхъ, зэупхъужь.

Унагъом исхэм пчэдыжьым апэу узауқлэклэ сэлам ях:

— Уипчэдыжь шыу, нан! (тат, мам, пап, Гунэс, йушыц!...)

Гъунэгъум юф илэу шъуищагу къыдэхъагъэу дэтмэ, е шъуикъэлапчэ ютмэ, о сэлам ех (сыда пюмэоры унэм къикыгъэр — гъунэгъур щагум дэт).

Уикъэлапчъэ дэжь о ущытэу гъунэгъур блэкъымэ, сэламыр зытефэрэр гъунэгъур ары, ар уилэгъумэ.

👉 Ау о укъэлэеджакуу, гъунэгъоу блэкъирэр ошт нахыижьмэ: сэламыр кызызбгъодэкъирэр оры.

👉 Шъэожъыхэм дин шъуашэм итэу сэлам зэрахырэп! Анахь емыкүр — шъэожъыем нахыижъым «Сэлам алайкум!» ылоу шыуфэс рихымэ ары.

- Сэлам хыкъехэу зэжъугъэшлагъэхэр уинибджэгъурэ орре къэжъугъэлъагъу.
- Сурэтым епль. Унагъом щыщхэм цэ афэус. Сурэтым иплъагъохэрэр къэлъят, ашкъэ мы упчъехэр гъэфедэ.

- ❓
- Хэта мы унагъом исхэр?
 - Сэламыр хэта къэзыхэр?
 - Унагъом исхэм сыйд фэдэ джэуапа ратыжын фаер?

АДЫГАЦІЭХЭР

 Нэбгырэ пэпчъ ціэ шъхъаф ил. Сабыир къызыыхъукіэ унагъом нахыижъэу исым е хъакіэу къырихъыллагъэм ціэ феусы. Цыиф ціэрүйомэ аціэхэр аусэу хэбзагъэ.

Ижъырэ адыгаціэхэр: Дэхэнагъу, Гоощмаф, Гоощнагъу, Мэзагъу, Пэрыйт, Шыумраф, Пщымраф.

Джырэ уахътэм аусыхэрэр: Аид, Рузан, Свет, Анзор, Тембот, Хъазрэт.

А зы нэбгырэм цийц илэн ылъэкыщт: цэу зэрэтхырэр – Нэфсэт, ныцэр – Куку, нысэр къызэрежээр – Сиэшү.

ЦЭ
НЫЦЭ
НЫСАЦЭ

Узэратхырэ цээмрэ уянэ къызэрэуаджэрэмрэ зэтефа?

- Къыбдеджэхэрэм нэйусэ зафеш:
- Сэ сцэр үүшиц. О сыйд пцэр?
 - Сэ сцэр Гунэс (... , ...)
 - Мы цэхэм шүүкъядж. Пшъэшъэжъиехэмрэ шъэожъиехэмрэ афаусрэ цэхэр къыихэжъугъэшых:

Нэфын
Айдэмыркъан
Темыркъан
Нурыет
Лауркъан
Сурэт
Гощэфыижь

Мурат
Марыет
Нарт
Байзэт
Мыхьамэт
Марзыет
Сафыет

ИЖЬҮҮРЭ ШХЭН ХАБЗЭХЭР.

Хъаклэшт һанэр бысымгуащэм зэрегъафэ. һанэр зэгъээзэфэгъахэу һушыцэ хъаклэштым къехьы. Хъаклэр жантэм дэс. Бысымыр пхъэнтлэклюжьием тес. Апэ пластэрэ лыгъэжъагъэрэ зы һанэм тетэу къахьыгъ. Ар зашхым а һанэр рахыжьыгъ. Ятлонэрэ һанэм лыгъэжъогъэ лэпс тетэу къахьыгъ. Лэпсклэ шхэнэир аухыщтыгъ.

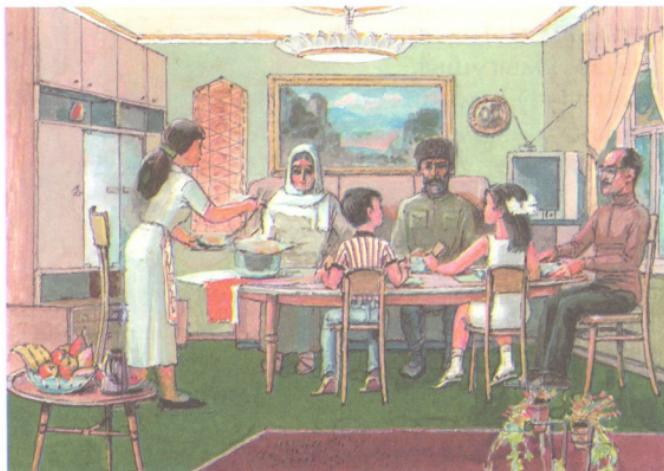
ЦЫФЫШУ ИАНЭ ШЫГЬЭ

ИАНЭ ШХЫНЫ БЫСЫМ	БЫСЫМГУАЩ ХЪАКЛЭШТ һАН ИЭНЭ ШЫГЬ
------------------------	--

Ижъырэ шхэн хабзэхэм ашыщэу сурэтым иплъагъорэр къяло.

ДЖЫРЭ ШХЭН ХАБЗЭХЭР.

Шхэн хэбзэ шүүфалохэр.

- Гухахъоу ошх!
— Тхъаугъэпсэу! Къызздэошх! Іанэм къеблагъ! Къэтыс!
— Тыжкугъэтхъагъ, Тхъэ шъуегъатхъ! Шъуигъомылэ Тхъэм егъебагъ!
— Уихъалэл!

 Бэ умышхэу зыгъешхэк!

ШҮФАІО

X Хырыхыхъэхэр сурэтхэмкээ къашэ.

Зэшиц зы пао ашхъарыгъ.
Мэл фыржь псыбашъу.
Чэт фыржь къупшхъэнчъ.
Лыжъ цыиклу щыгъу бэшх.

Ушьыйхэр зыфэгъэхыгъэр къало:

- Ужэ 1улъхъэм къыгуифэу умышх.
- Ушхэ пэтзэ умыгушыл.
- Хэмийфэжкынэу умышх.
- Йашъэр 1энэ цак1эм блэмыйгъэкл.
- Шхэн хэбзэ гъэуцугъэхэр сыдигъуи гъэцак1эх.

Сиджэмышх.

Гүшци1эхэр – Нэхэе Руслан, орэдышъор – Нэхэе Аслын

Сиджэмышх сэ гъэлагъэ,
Ч1эсэгъэбы шъоу лагъэм.
Щхыу чьы1эм сырыйхалэ
Щэп1астэми сыгурэло.
Тэтэжъ elo: «Дэгъоу шхэ,
Шхэрэм, сик1ал, ш1эхэу хэхъо.
Чьыгым фэдэу инэу къэк1ы,
Ыльяпсэхэр зэбгырэк1ы».
Армэ сэlo, сыодэly.
Сиджэмышхи къысэлъэly.
Сырышхэмэ стхъак1ыжынэу,
Игъор къэсмэ къэсштэжьынэу.
Сшынахык1и къыздэплъье,
Иджэмышх цык1ужъьеу.
Сиджэмышх сэ – лы джэмышх,
Сэщ нэмыхк1и ащ рымышх.

НЫБЭМ ИЛАЖЬЭР ЮТЭЖЬЫГЬОШУ

ШХАКІЭР.

❖ Шъэжъыер джабгъуіэм ет. Цацэр сэмэгүләм ет. Джэмышхыр джабгъуіэмкіә штэ. Хъалыгъур сэмэгүләмкіә тәштә, джабгъуіэмкіә пытэчышъ, хъалыгъу такъырым темыцақъәу, тыжә маңкіәу зэтетхызэ дэтэлхъэ. Джэмышх ыпәмкіә стырыпсыр жәм фәтәхъы. Ләпсым тызешъуахәкіә, ләу ләпсым хәлъыр цацэмкіә тәшхы. Лыр такъыр инмә, шъэжъыерә цацэрәкіә тәбзы, тәшхы.

👉 **Лым зы Ыулъхъә фәдиз ныләп къыготыупкыырәр.**

👉 **Зэкіә зәхәтыупкыатәу етіланә тшхыжы хъущтәп!**

 Лы хъаджыгъэм хашыкырэ шхынхэр шъэжъыек! Э аупклатэрэп, цацек! Э къыгуахызэ ашхи (котлетыр, төфтелыр).

 ФЫГУК! ЭР ЛЪЭК! АП!

Жэнэ Къырымызы

Щысэ атесэхы.

Сяни, синэнэжъи,
Сэ сшыпхъу нахыижъи,
Хэти агъэрразэу
Пщэрхъякло лазэх.
Щыбжъый дагъэр есэу
Іашлубзэу стырыпси,
Гум рихъэу лы щыпси
Псынк! Эу къытфагъэсы.
Пфашыщт псы хъалыжъуи,
Къаштэшт щэтэ Іужъуи,
Фыжъэу хъалыгъу фаби
Тхъопльэу щэлам шъаби.
Пшъхапэу чэтылыбжъи,
П!эстэ лэтхъу фыжъи
Нэрэ-Іэрэ къагы
Къашы уилэнэгү.
К!энк! Э щылыбыри,
Лы хъалыжъо стыри,
Нэмых! шхыныгъуипши
Фаш! Э и!эу къашы.

Сяни, синэнэжъи,
Сэ сшыпхъу нахьыижъи
Щысэ атесэхы,
Ялъагъо хэсэхы.

Сыд фэдэ адыгэ шхынха усэм зигугъу къышыхэрэр?

• Зэбгъэшлагъэхэр еджаплэм ишхаплэ щыгъэцак!.
Мы сурэтхэм яплъ. Шхыныгъохэм ацэхэр къалох.

ЗЕКІОКІЭ ХАБЗЭХЭР

ГЬОГУ ШЭН-ХАБЗЭР.

Нэбгыриту лъэсгъогум рэкіомэ:

1. Хъулъфыгъиту: нахынжъыр иджабгъу.
2. Бзылъфыгъиту: нахынжъыр иджабгъу.
3. Зы бзылъфыгъэрэ хъулъфыгъэрэ – сыйдигъоки бзылъфыгъэр иджабгъу:

- ятэрэ ыпхъурэ: пхъур иджабгъу;
- ышрэ ышыпхъурэ: шыпхъур иджабгъу;
- янэрэ ыкъорэ: ныр иджабгъу;
- ятэжъэрэ ипхъорэлъф пшъашъэмрэ: пхъорэлъф пшъашъэр иджабгъу;
- икілэеғъаджэрэ ригъаджэрэ пшъашъэмрэ: пшъашъэр иджабгъу.

Нахынжъым уебгъукю пшіоигъомэ, сэмэгубгъур штэ

Уапэ итым уклахъэмэ, сэмэгубгъур штэ

Нахынжъым игъогу зэпачырэп

Нахынжъым кіэлъыиджэхэрэп – лъэклох

Кіэрэщэ Тембот

Шыу закъу.

... Нахь благъэу къызекіуаліэм, кіалэр къепсыхыгъ. Иш ечэпауи, гъогум тыригъекыгъ, ежыри гъогум дэхи Ерстэм къыпаплъэ фэдэу, гъогу напцэм къышыуцугъ. Гүмэкы-

гъо горэ ыгу иль плонэу, шхомлакіэр Іэпитлукіэ ыіотэу еплъыхэу гъогубгъум щытэу ар къежэ фэдагъ.

Ерстэм зыбгъодахъэм, шхъяэкіэфэшіэу кіалэм ыілтү ридзыхи ышхъэ къыїэтыгъ.

— Гъогу мафэ уежь-апщи, Залыкъо Ерстэм! — сэлам къырихыгъ кіалэм.

Ерстэми зыригъэлъэтэхыгъ, шыр иіэдэжъэу бгъодахъи ыіэ фищэигъ.

— Насыпышіо охъу, сшынахъык! — пигъодзыжыгъ.

— Сэш фэдэм пае укъепсихын фэягъэп! Шшуфэс осхы сшіонгъуагъэ нахъ, нэмыкі лоф зи сиіэп, укъепсихэу угумэкын фэягъэп,— къыїуагъ кіалэм, ыіапэ къыубыти.

Пытэ хъазырэу кіалэм Ерстэм ыіапэ къыфызыгъ...

Ерстэмрэ кіалэмрэ сэлам зэрэзэрахыгъэр къало.

УЦУКІЭ ХАБЗЭХЭР.

Кіалэхэр хъакіещ пчъаблэм гоуцохэти, пкъэужъыер аытгъэу щытыштыгъэх.

Хъакіещым «лъэкъо зэблэхъу» щыпшыныр емыкіущтыгъ.

Піэ уиджыбэ ильэу уштыныр — емыкіу.

Лъакъор үудзыгъэу хъуштыгъэп: лъэдакъэр зэнэсэу, лъапэхэр тіэкіу үудзыгъэу, е джабгъу лъапэр тіэкіу

ыпэ итэу, джабгъу лъэдакъэр сэмэгу лъэктоцым егъэ-
къугъэу уштыныр хабзэм екly.

ПКЪЭУЖЬЙ
ПЧАБЛЭ

«Зеклоклэ хабзэхэр».

- Сыд фэдэ уцукиэхэр хъакіещымкэ емыкүүщтыгъа?
- Сыд фэдэ уцуки э хабзэха кіэлэ ныбжыкіэхэм хъакіещым щызэрахъэштыгъэхэр?

Мэшбәешлэ Исхъакъ

Анахыкіэм иуцуки.

Ситэтэшхо шыуш дах,
Шыуш дах,
Сыздышшэштир къушхъэ лъаг,
Къушхъэ лъаг.
Шэсы зыхъурэм ильэрыйгъ,
Ильэрыйгъ,
Нахыижъ хабзэу сэ дэссыигъ,
Сэ дэссыигъ.
Сэмэгубгъуми сыготын,
Сыготын,
Лъэхъу егъэхъуми зыдестын,
Зыдестын.
Шыуиш тыхъуми сыгушон,
Сыгушон,
Джабгъу лъэныкъом сиуцун,
Сиуцун.

Санахыккәшъ ар сичып!,
Ар сичып!,
Анахыжъхэр сэ сильап!,
Сэ сильап!.

- Тэтэжъыр зышэскээ калэм сыда ышээрэ?
• Шыуищым анахыккээр тара чынпээу зыдэщытын фаер?

ТЫСЫКІЭ ХАБЗЭХЭР.

 Нахыжъыр жантэм щыс, нахыкіэр пчаб-
лэм гот.

Нахыжъыр щыс, нахыкіэр шъхъащыт.

Ныбжыкіэхэр нахыжъ Іанэм пэттысхъэхэрэп.

Нэнэжъыхэр зыщызэхэсүхэм пшъешъэжъыехэр
клоу ахэттысхъэхэрэп.

Пшъешъэжъыем ылъакъо зэттиридзэу тұысыныр
екурәп.

↑ Тысыкіэ хәбзә екүхэр гъәцакіэх!

- Тысыкіэ зәфәшъхъафхэм еклоу ықли емықлоу ахэтхэр
къало.
- Сурэтим епль. Щысыкіэ хабзэхэр зыфәдәхэр къало.

ГЬОГУРЫКЮКІЭ ХАБЗЭХЭР

ЩЫТЫКІЭ ХАБЗЭХЭР.

- Нэбгыриту зэгъусэмэ: нахыижъыр джабгъумкіэ, нахыкіэр сэмэгумкіэ щитэу маклох.

- Нэбгырищ пшъешъежъые е шъэожъые закіеу зэгъусэхэмэ: анахыижъыр азыфагу итэу, анахыкіэр ашт иджабгъукіэ, гуртыр анахыижъым исэмэгүкіэ щитхэу маклох.

- Шъэожъыиттурэ зы пшъешъежъые зэгъусэхэмэ: пшъешъежъые азыфагу итышт, шъэожъые нахыкіэр ашт иджабгъукіэ, шъэожъые нахыижъыр пшъешъежъыем исэмэгубгъу щитын фае.

- Пшъэшъэжъыитүрэ зы шъэожъыерэ зэгъусэхэмэ: азыфагу пшъэшъэжъые нахынжъыр итын фае, ашт иджабгъукіэ шъэожъыер щытышт, сэмэгумкіэ пшъэшъэжъые нахынкіэр щытышт.

УНАГЬОМ ЩЫЩХЭР ГЬОГУ ТЕХЪЭХЭМЭ.

- Нымрэ тымрэ зэгъусэхэмэ: тыр (лыр) джабгъумкіэ щытышт, ныр (шъузыр) сэмэгумкіэ щытышт.

- Ятэрэ ипшъашъэрэ зэгъусэхэмэ: пшъашъэр джабгъумкіэ щытын фае, ятэ сэмэгумкіэ щытышт.

- Янэрэ ыкъорэ зэгъусэхэмэ:
янэ – джабгъумкэ,
ыкъо – сэмэгумкэ щитыщт.

- Ышырэ ышыпхъурэ зэгъусэхэмэ,
нахыжым емылъытыгъэу:
ышыпхъу – Гунэс – джабгъумкэ,
ыш – Ышыцэ – сэмэгумкэ щитын
фае.

**1 Ныбжым емылъытыгъэу бзыльфыгъэм сыйдигъуи
нахыжыгъэ шъхъэклафэр фагъешьуашэ.**

Хэта джабгъум щитын фаер? Сурэтмэ къахэгъэш.

- 2**
- Нымрэ тымрэ зэгъусэхэмэ хэта джабгъум щитын фаер?
 - Ятэрэ ыпхъурэ зэгъусэхэмэ хэта джабгъум щитын фаер?
 - Ным ившаашъэрэ икъалэрэ игъусэхэмэ хэт сыйд фэдэ
бгъум уцун фая?
 - Тым икъелитүү игъусэмэ хэта джабгъумкэ щитын фаер?

ШЪХЪЭКІЭФАГъЭР

ШЪХЪЭКІЭФЭ ХАБЗЭМ ЩЫЩХЭР.

Цыфым шъхъекіафэ, льытэнныгъэ фэпшын фае.

Шъхъекіафэр зифэшъуашэхэр: нахыжыр, унагъом (нэнжъ, тэтэжъ, ны, ты, атэшыпхъу, атэш, анэшыпхъу, анэш), гүунэгъур, ныбджэгъур, хъакіэр.

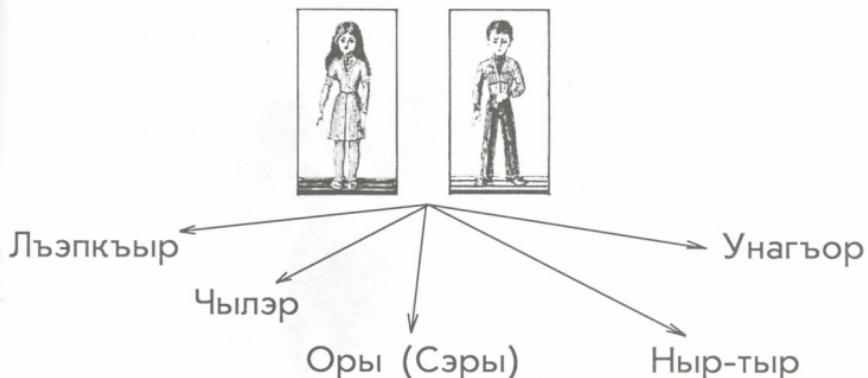

ШЪХЪЭКІАФ

Шъхъекіафагъэр хэта зифэшъуашэр?

ЛЪЫТЭНЫГЪЭР КЪЫЗЩЕЖЬЭРЭР.

Шъхъэр къызихъэрэм, ппкъы фэээт

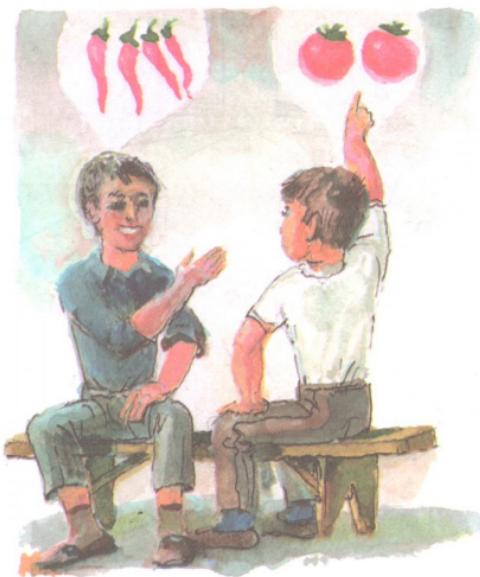
- УКЫТЭМ ЦЫФЫР ЕГЪЭДАХЭ
- УИЖЬ БГЬАШЮМЭ, ЦЫФМЭ ШІУ УАЛЬЭГҮҮН

- Тара шъхъэкіэфагъэр къээзгъэлъэгъорэ зекүакіехэр?
- нэнэжъыр гъогум зэпыришыгъ;
- тэтэжъ щытэу кіалэр тыйсыгъэ;
- нахыижъым сэлам риҳыгъ;
- бзылъфыгъэу хыилъэ зыхырэм ебгъукүяагъ;
- янэ ылорэр егъэцакіэ.

КІЭЛЭЦЫҚIU ДЖЭГУКІЭХЭР

ХЫРЫХЫХЪЭ ТЕШІЭ.

Гунесрэ 1ушыцэрэ **хырыхыхъэ** ешіэх. Зыр мәупчіе, адрэм къешіе. Джәуапыр зымышіэрэм хы е къуаджә еты.

Къыуатыгъэр памыхыхыжыным пае:

- Къесэхь, къесэших, сыйзыхыжырэр хареті, ратыых. Нарт ямыжъошхүи тырагъэожь! — Іуи тело фәші. Мыр джәгүкіэ хабз.

ХЫРЫХЫХЪ
КЬОДЖЭХЪ-КЬОДЖЭШХ
ТЕІО

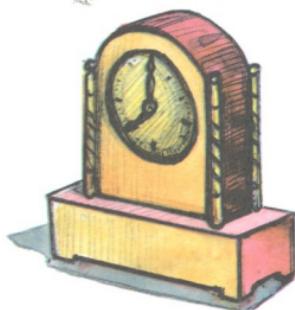
Іушыцэрэ Гунэсрэ хырыхыхъэ мэджэгүх.

Іушыц: – Хырыхыхъэр едгъэжьагъ. Зыкіэ таркъо, бгыкъур зиун.— Къашіэ!

- Сшлэрэп.
- Къуаджэ къысэти ослотэн.
- Джэджэхъаблэ осэты.
- Пцлашхъу.

1. Мы сурэтмэ яхыл!эгъэ хырыхыхъэхэр къыхегъэщых.

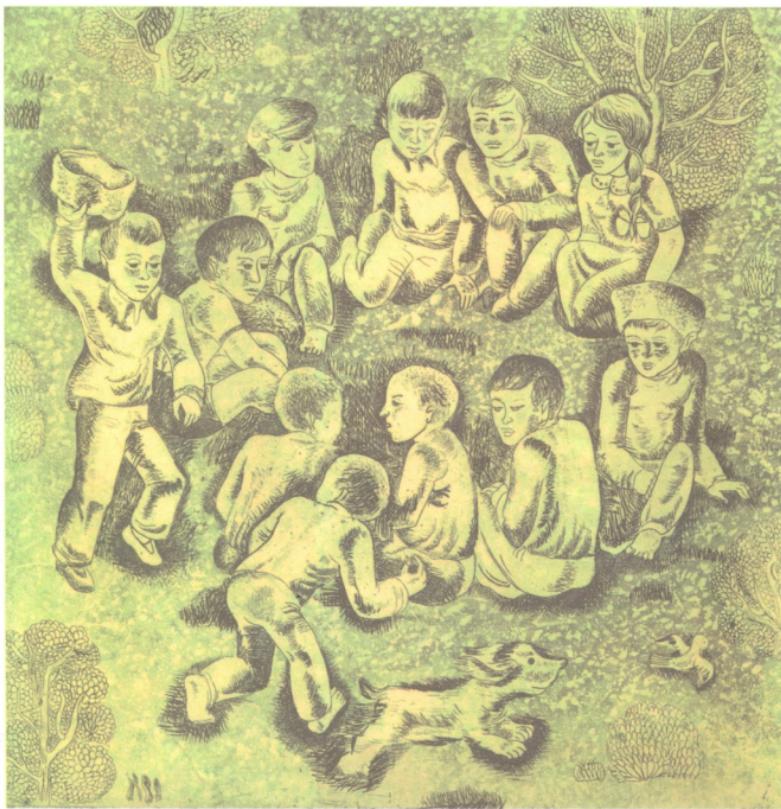

- Зышхъэ матэ, зыкіэ Іэгуау.
- Мэкло зэпыт, лъэбэкъу щиз ыкlyрэп.

2. Хырыхыхъэр игъэкъужьи, къашіэ.
Шъхъантэм тесмэ тхъаркъо,

ПЭЮКІАДЗ.

- Джэгуныр джэгу зэхашцкіе аублэу хабзэ.
Лэжъ хадзы. Ар джэгурэмэ япащ.
— Клалэхэр, клалэхэр, тыжъугъеджэгу! — elo Лэжъым.
— Сыдкіе, сыдкіе тыдджэгун? — аозэ джэгуштхэр къыхэзэрэштых.
— Пэюкіадзэ тыдджэгушт,— elo Лэжъым.

Етланэ къэзэрэлъытэх. Лъытакіхэр зэфэшъхьяфых: зымэ дэе бэшыр зэлэпахы. Адрэхэм гущыгэкіэ къалъытэ.

Лушицэ дэе бэшкіэ къельытэ:

Дэе, дае, дэе бэш,

Дэе мафэ, дэе дышь.

Гунэс гущыгэкіэ къельытэ:

Хъэнекіу, цунекіу,

Пшыкіуй, пшыкіубгъу,

Тлокіы, щэкіы.

Лэжъым ынорэр шіэ, лэжъым ынорэр хабзэ.

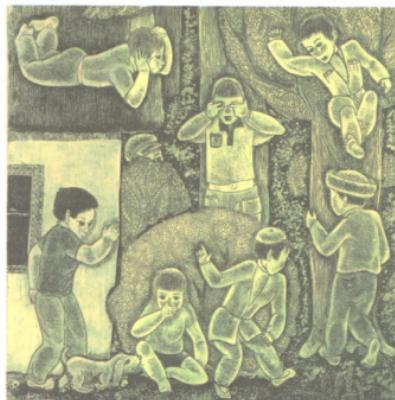

ЛЭЖЬ
ЛЪЫТАКІЭ.
ДЖЭГУ ЗЭХАЩ
ДЭЕ БЭШ

Лъытакіэ тара о къыхэпхыштыр?

КъАНГЪЭБЫЛЪ.

 Йушыцэ – Лэжъ. Къангъэбыль ешлэштүр хэт? Къэтлъытэнэу едгээжьагъ:

Мышкү-мышкү
Мышкү лъабжъ,
Лъэбжъэуки, іэклы, кыды,
Бэгъратлэ, шъхъатыкъыц,
Ецэгъу, егъуки, гъуклэхэх,
Щэр хэхыжь!

«Щэр хэхыжь» зытефэрэр хэкъымэ, хэкъизэ йушыцэ изакъоу къэнагъ. Сыд ышлэшт?

Йушыцэ зиупыци и джагъэ:

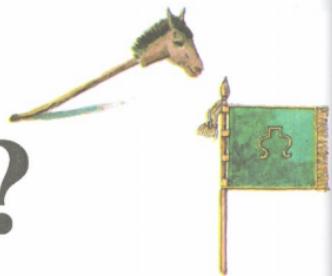
Къан, къан, къангъэбыль,
Къангъэбыльыр едгээжьагъ.
Цыккүи ини зыжкугъэбыль,
Сылтыхъонэу сыкъежьагъ.

- Джэгуныр – Йофшиэн.
- Зиоф зыгъэцаклэрэм хъупхъапкэ ратэу хабзэ.

Йушыцэ шыонэзэтель ратыгъ –

Гунэс быракъ фычласагъ –

О сид къэблэжьыгъ –

 Хэт мыдаорэр?
Зызгъэгусэрэр хэт?

 МЫДАОРЭР ТАХЫИНЧЬ

ХЪУПХЪАПКЭ
ШЫОНЭЗЭТЕЛЬ

Къангъэбыль.

Къангъэбылъы хэт ешэшт?
Къэсэлъытэ: Лъан цыкlu, цыкluужъый –
Пырэжъыер яджыбач.
Бэчкъан, Къаншъау,
Ныбэм лъапэр егъэжъау.
Шъэомыз, Мырзэбэч...
Адэ Бэч тыдэ щыл? –
Пэ уимылабэу тэкли зышыл.
Адэмыхъан, Къэндаур,
Урам сапэр шъуиджэгуп.
Хъазэртал, Лэупакl –
Аlyупшилтили клэнкlэ закl.
Бэч, хъажъущырым ыуж икл,
Къэсэлъытэшь – уахэмыкл.
Бэч, Бэч, цокъэ лъэбыр
Умыулъэбэу занкlэу уцу!
Мыр – Айтэч, мыр – Чэмал,
Школым чэсмэ шъуанахь Ыл.
Мыр – Барыч, мыр – Чечан
Тly къэшъухынкlэ шъо шъучан.
Шъухэлъади, зыжъугъэбыль.
Къангъэбылъыр едгъэжъагъ.
Ау лъыхъуакlo сыкъежъэштэп –

(?) Дэир хэты иштыкluагъ?...

- Сыда йышыцэ лъыхъуакло зыклемыжъэштыр? Усаклом сыда ашт къыриуалэрэр?
- Усэм зигугтуу ышырым фэдэхэр шъо къышъухета?

ЛЪЭПКЬ БЭНАКІЭХЭР.

 Адыгэмэ лъэпкъ кіэлэцыкlu бэнэкіэ зэфшъихъафхэр ялэх. Ахэмэ ашыщых шхъафит банэр, тэмэ шыузэбэныр, лъэкъо игъанэр, лъэбгъур, нэмүкіхэри. Кіэлэцыкluхэм апкъышъол пытэу, лъыгъэ ахэлъэу хъунхэмкіэ ахэр іэпыіэгъух.

Йышыцэ лъэпкъ кіэлэцыкlu бэнакіэхэр ешлэх. Ахэмэ ашыщэу тэмэ шыузэбэныр иныбджэгъумэ аригъэлъэгъуи, зэдэджэгүгъэх.

Ори а джэгукіэр зэгъашлэ.

Лъэустэн Юсыф

Тэмэ шыузэбэн.

Кіэлэцыкluхэр түүрүтлюу зэгъусэхэу Лэжъитлюмэ адэжь къылохъэхэзэ, чэзыу-чэзыуу, зыхагъадэх. Лэжъихэр анахь инылохэр е нахь зэхэштэкл чанхеу ахэтхэр арых. Нэбгыритлюу локлотыхэшь, шхъафитэу мэуцух.

Цэхэр зыфашыгъэхэу нэбгыритлюу къылохъэшь, язырым къело:

- Ядэ, ядэ, анахьыжъ.
- Хэт сызхэбгъадэрэр? – elo Лэжъым.

— Амкышъырэ дышъэ уанэрэ.

Лэжъыр егупшысэ. Ежь зыфзэ кіалэм тыригъафэ шоңгъу, ары шъхъак!э къэш!эгъуай, хэт түмэ язэу «Амкышъэр», хэт «Дышъэ уанэр»?

— Амкышъэм сыйд есш!эн, дышъэ уанэр щытэу? — elo хэдэрэ Лэжъым.

Къахихыгъэр фай-фэмыеми ежь фэгъэзагъэу мэхъу. Джаштэу Лэжъит!ур ахадэхээзэ, хъэрамыгъэ хэмьилъэу, кіалэхэр зэфагоощы. Зы хъаблэм къыхэгъигъэ кіалэхэр адрэ хъаблэм щыщхэм апэуцужынхэуи мэхъу.

Нахъ тақъырылоу, нахъ кіуачлэ зиңэу, пытэу щытын зылъэкъыштыйм ыпшъэ кіалэ горэ дәтъысхъэшъ, шыуза-тес фәдэу ежъэ. Джаштэу зеклэ мәшэсихъэшъ, лъэнүкъуитлур зәпэуцужбы. Зәбәнитлурэмэ яз къызе-фәхырэм, къезыдзыхыгъэр текіугъ. Лъэнүкъуитлумэ яз теклофә зәбәных.

 Лыуз зәрахырәп, ящыгъынхәри зәрээзәмыйтхыным фәсакъых.

ХЭДЭН
ШЬХҮАФИТ БАН
ТЭМЭ ШЫУЗЭБЭН
ЛЪЭБГҮУ

- ● Тэмэ шыузвэбэным сыйдэуштэу рыджэгүхэрэ?
● Сыда амкышь зыфалорэр?
● Хэта Лэжъ зыфалорэр?

 Тыгъужъ Махъмудэ исурэт еплъ. Кіэлэццыклемэ цэхэр афэу-сих. Тэмэ шыузвэбэн зэрешлэхэрэр къэйнат.

 Сурэт къэгъэльзгъяаплэм кло. Кіэлэццыклю джэгуклэхэм яхы-ллагъэу ашыгъэ сурэтхэм яплъ. Уинэуасэу ахэтхэр къыихэ-гъещых ыкли зэрэджэгүхэрэр къэйнат.

ГУЩЫПАЛЬ

АДЫГАГЬ – адыгэ лъэпкъым зэдиштэгъэ шэн-зекъуакъемрэ гупшысакъемрэ.

АДЫГЭХЭР – ижърэ-ижъыжъым Кавказым лъэпкъщыхъугъэх. Адыгэхэм фэшъхъафрэ цыф лъэпкъхэр щэрджэскэ къяджэх.

АДЫГЭ ХАБЗ – зэрэлъэпкъэу зэдаштэгъэ шэн-зекъуакъ.

АНЭШ – ным ылъэнныкъокэ йахыилхэр (бзыльфыгъи хъулъфыгъи).

БЗЫПХЪ – щыгъыныр, лъэкъопылхъэр, нэмыхъ пкъигъохэр зытырашыкъорэ хъупкъ.

БЗЭ – зы лъэпкъым щыщхэр зэгурызгъэорэ амал.

БОЛГАРХЭР – славянхэм ащыш цыф лъэпкъ, урысхэм абзэкли якультурэкли апэблагъэх.

БЫН ЙУЖЬУ – зы лыим текыргъэ унагъоу лэуж зытущмэ ясабыйхэр зэрысыр.

БЫСЫМ – унагъоу хъакъэм уцуплэ фэхъугъэр е ащ ис хъулъфыгъэ анахыжъыр.

БЫСЫМГУАЩ – унагъоу хъакъэм уцуплэ фэхъугъэм ис бзыльфыгъэ анахыжъэу хъызмэтыр зезгъакъорэр.

ГРЕКХЭР – Европэм икъыблэ ихыгъэхъунэнныкъоу Балканным лъэпкъ щыхъугъэх. Адыгэхэр ахэмэ урымкэ яджэх. Ильэс минитүрэ шъихрэклэ узэклэлбэжъмэ къэкоощхи адыгэхэм яхэку къитысхъагъэх.

ГҮҮНЭГЬУ – унагъохэу хаплэклэ зэпэблагъэхэр ары.

ДЕС – арап гушыл, гъэцэклэнэу еджаклохэм къаратхэрэр ары.

ДЭЭ БЭШ – дэр къызпыкъэрэ чьыг зэичъым хэшъыкъыгъэ бэш. Дэекур пытэ, лантэ, кушъэпсми клащыщтыгъэ.

ДЖЭГУ ЗЭХАЩ – кэлэцлыкъу джэгукъэхэр зэхэзьыщэрэ, ащ пащэ афэхъоу, джэгукъэм хабзэу хэлъхэр агу къэзгъэхъыжъэу, джэгукъэ хабзэр зыукъорэм пшъэдэкъыжь езгъэхъырэр.

ЕРМЭЛХЭР – Кавказым икъыблэ лъэпкъ щыхъугъэх. Адыгэ чыналъэм къызихъагъэхэр илъэс минрэ шъитура фэдиз мэхъу.

ЕТІЭБАЙ – онджекъ пашъхъэм ятлэр аубэзз дэпкъым рашибылштигъэ мэклай лъхъанч. Етібаим унэ дэпкъыр джэныкъо машом щиухъумэштигъэ.

ЖАНТИ – унэ пчэе ихъагъум нахъ пэчыжъэ чыпшэу, онджекъыр зэшьилагъэм пэблэгъэ тыйсыпшээр.

КЬЕБЛАГЪ – унагъом щымыщэу щагум е ащ илэгъочыгъо къихъэгъэ цыфым рапэсрэ шүфэс.

КЬОДЖЭХЬ-КЬОДЖЭШХ – хырыхъыхъ, чыпшэрыс кіэлэцыкъу джэгукъ, пкъыгъом е ом изытет уегупшиисэмэ къэвшэжжынэу гущылэ щэрью зэкүжжыкъэ къэзытихэрэр.

КІЭПЩ – шыушыр зэрагъэорышшэштигъэ Іэмэ-псым.

ЛЭЖЬ – кіэлэцыкъу джэгукъэр зезыщэу, зыгъэорышшээрэ пащ.

ЛЪЫТАКІЭ – кіэлэцыкъу джэгукъэм щыш; къинагъэр къызэрагъэлъэгъорэ епчъэкъ.

ЛЪЫТЭНЫГЪ – цыфышхъэм, бзылъфыгъэм, хъакъэм, нахъижъым къызэррапеклокирэ зеклокъэ гъэнэфагъ.

ЛЪЭБГЪУ – кіэлэцыкъу бэнакъэм щыш: лъэбгъу едзын; кіорэ шъэожъьеер бгъэлъэпэхъынтэныр ары.

ЛЪЭПКЪ – цыиф лъэпкъ; дунаим тет адэр цыиф пстэум ыбзэкъэ, игупшиисэкъэ, ипсэукълэкъэ, ишэн-хабзэкъэ ахэгъэушхъафыкъигъэ купэу зы чыналъэм гъэпсыгъэ щыхъугъэр ары.

ЛІЭУЖ – зэрэлъф-зэрэпшу унагъом щышхэу аныбжъкъэ зэтекирэ купхэу ны-тихэр, ащ ябынхэр, ащ якъорылъфхэр.

НЫСАЦІЭ – нысэу къащэгъакъэм лакъоу къызхэхъагъэм гъэшшо цэтедзэу фаусыщтигъэр.

НЫЦІЭ – ным исабый гъэкіекъыигъэ е гъэшшо цэтедзэу зэрэджэштигъэр.

НЭНЭЖЬ – цыфым янэ янэрэ ятэ янэрэ.

ОНДЖЭКЬ – адыгэ джэныкъо машлом йугъоу къыпыхыл-
рэр ом дэзыщаерэ чыиф сырбышхо йубгъор.

ПКЪЭУЖЬЫЙ – хъакіэмщым, ижърэ адыгэ унэ дэпкъым
пчъблыпкъым даклоу пхъэдэсэ цыклоу хэлгъагъэхэр ары;
пкъэужьием хъакіэм, бысымым яэшэ-шъуашхэр пальзещ-
тыгъэ.

ПХЪОРЭЛЬФ – пхъум исабыйхэр.

ПЧЪАБЛЭ – пчъэр зышохэльгъэ пкъэухэр ары; пчъаб-
лэм шъхъащыгъэкіотыгъэ мэхъанэу илэр – унагъом ита-
мыгъ.

ПІУАБЛ – йутлэнным хэблыкыгъэ піэкіортехъу, дэпкъ
дэулл, нэмазлыкъ.

САБЫЙ – кіэлэццыкlu, лъфыгъэ.

ТЕІО – цыифым тхъалъэлоу, хъохъоу, е нэузырэу, е та-
зырэу тыраюштыгъэр.

ТЭМЭ ШЫУЗЭБЭН – кіэлэццыкlu бэнакіэм щыщ; зым
ытамэ адрэр щышэсыгъэу нэбгыриплыр зэбэных.

ТЭТАРХЭР – тыркубзэ зыгууль цыиф лъэпкъэу гурьт
лэшлэгъухэм якъежжаплэм адыгэ шъолъырым къэкоощхи
къитысхъагъэх.

ТЭТЭЖЬ – ным е тым ят.

УРЫСХЭР – славян цыиф лъэпкъхэм ащыщых, я XVIII-рэ
лэшлэгъум ыгүзэгүхэм адыгэ чынальэм къитысхъэу фе-
жъагъэх.

ФЭСАПЩИ – хъэкіэ пэгъокl шуфэсэу адыгэхэм ахырэр
ары.

ХАБЗЭ – лъэпкъым зэдиштагъэу ыкїи зэдигъэцэклэрэ
шэн-зекlyakl, гупшысакl.

ХЫРЫХЫХЬ – къоджэхь-къоджэшх; пкъыигъор, ом
щыхъухэрэр къыззэрашлэжьрэ псэлъэ зэгъэкluгъ. (Еплъ:
къоджэхь-къоджэшх.)

ХЭГЬЭГУ – чынальэу зы лъэпкъ е лъэпкъ заулэ зы
унашъокlэ, зы псэукlэ шууашкlэ, зы тарихъ гъогу горэклэ
зэпхыгъэхэу зыщыпсэухэрэр.

ХЭДЭН – а зы хъугъэ-шагъэм епхыгъэ һофыгъо е пкъыгъо заулэхэм ащышхэу зы къыхэпхыныр.

ХЭКУ – чыналъэу лъэпкъыр лъэпкъ зэрхихъагъэр.

ХҮУПХАПКІЭ – кіләцілкүм е ныбжыкіэм зы һоф горэ (загъорэ нахыижъым илъэлукіэ) зигъәцакіекіе фагъэшъошэрэ тын.

ХЬАКІЭ – унагъом щымыщэу охътэ гъэнэфагъэм къынкіоці быным тысылә-уцуплекіэ къащыгугъэу къяуләрэр.

ХЬАКІЭЩ БАН – хъекіэ шхынкіэ шыгъэ һанэу хъакіещым ахърэр.

ЦІЭ – цыифхэр, пкъыгъо зэфэдэхэр рыхагъэунэфыкіэу яунаеу зэряджэрэ гущы.

ЧЕХХЭР – славян лъэпкъхэм ащыш, зы къутыр хъоу илъесишишъэрэ шъэныкъорэм нахыыбало хъугъэу адигэ чыналъэм исых.

ШАПХЪ – һофыгъо горэм, пкъыгъом, хабзэм зэдаштэгъэ ишъуашэу зэраггапшэрэр.

ШХЫНЫ – гъомлапхъэу гъэхъазырыгъахэр.

ШЫОНЭЗЭТЕЛЬ – шыушым рахыллэрэ һэлэштысэ пстэури кыгъоу.

ШЫПХЪУ – зын-зытым хэкыгъэ бзылъфыгъэр е ышым (адигэхэмкіэ) ившашь.

ШЬХАФИТ БАН – цыифышхъэм, лъэпкъым, хэгъэгум ифитныгъэхэр къэухъумэгъэним пае тетыгъо зиэ къулыкъушіе купхэм, е нэмыйкі къэралыгъом пэуцужынхэр, пэшүеклонхэр.

ШЬХЭКІЭФАГЬ – нахыижъым, бзылъфыгъэм, хъакіэм, хэбзэ зехъэ цыифым игуапэ ашлээз къыпекіокынхэр.

ШЬУАШ – лъэпкъыр, цыифым исэнэхъат къахэзгъэшэрэ шыгъыныр.

ШИУФАЮ – шүкіэ ехъохъуныр.

ШИУФЭС – гопэ псальэу нэбгыритур е цыиф купиттур зэрээзэпэгъокіхэрэр.

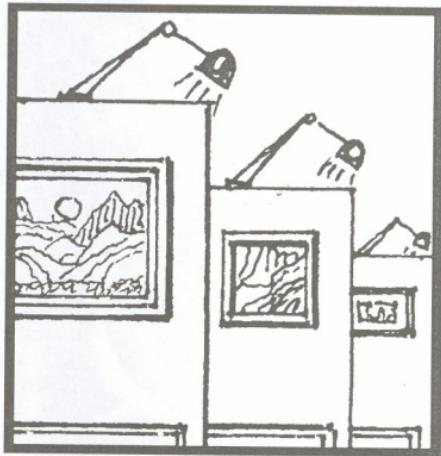
ІАНЭ – гъомлапхъэр зэрызэрахъэрэ псэуаль; адыгэ
ланэр хъурай, лъэкъущ.

ЮФТАБГЭ – нахыижъым е бзылъфыигъэм ильэу нэмык!
чып! э щы! э юф горэ хъатыр фаш! эу фызэш! озыхрэр.

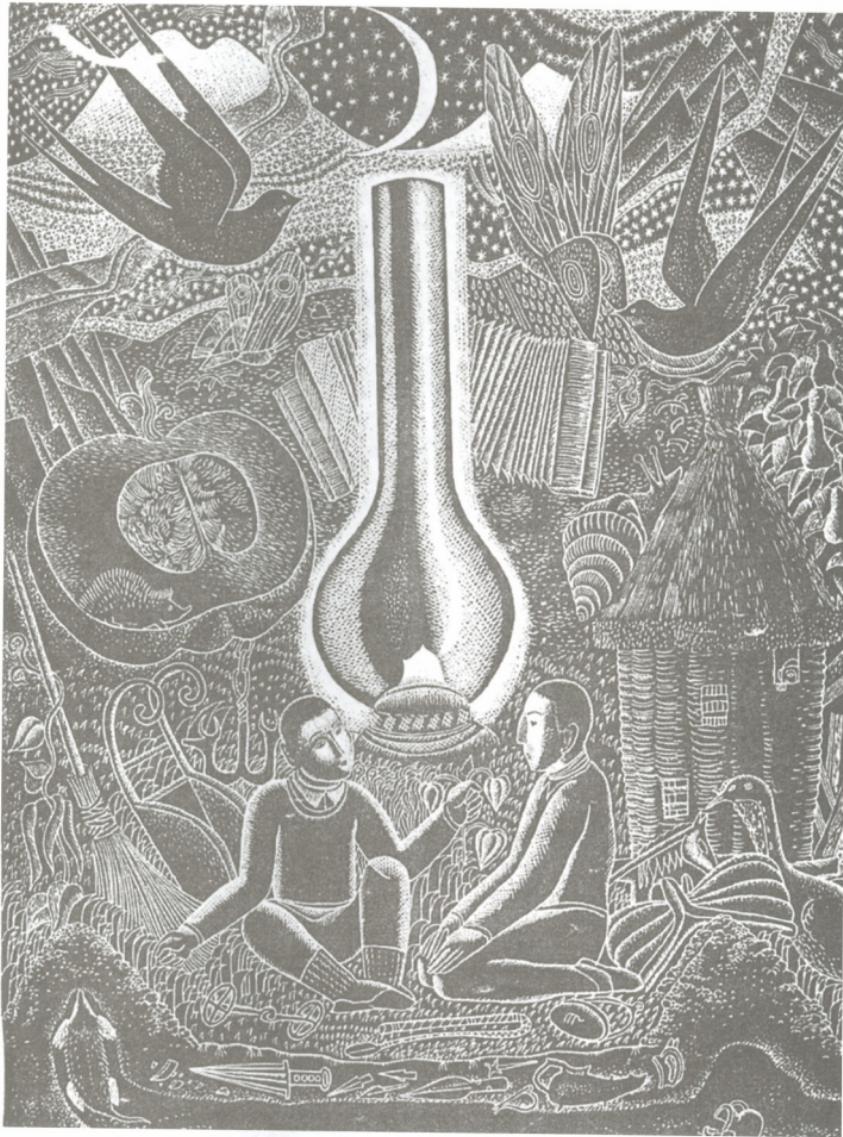
ІЭНЭ ШЫГЬ – ланэм шхыныгъор зэгъэзэфагъэу тетмэ
ары.

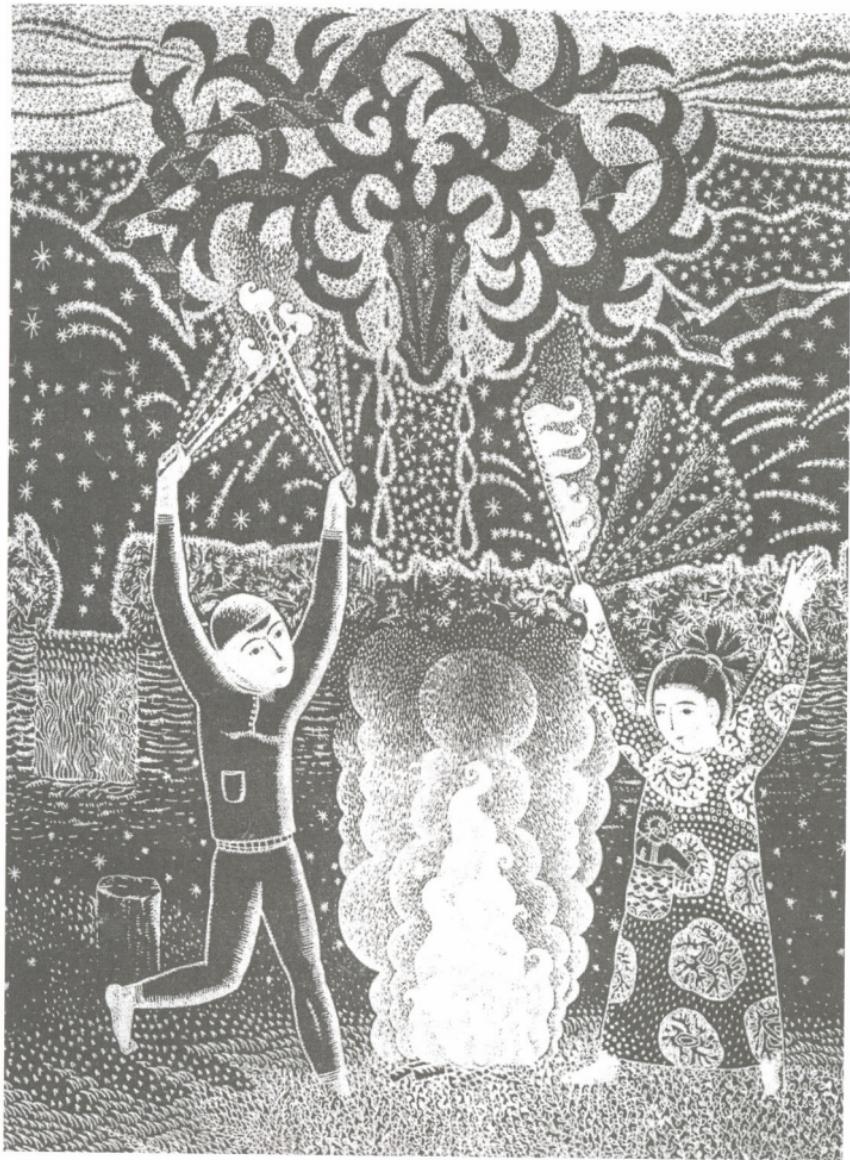
СУРЭТ КҮЭГҮЭЛҮЭГҮҮАПИ

Пээтыво ѡэ Феликс. Хырыйхъэхэр

Пээтэйо ѿшэ Феликс. Кіалэхэр, кіалэхэр, тыжъугъэджэгү

Пәэтъющэ Феликс. Хъакыба-кыбыхъуа

ФОТОВЕРНИСАЖ

Адыгэ Республикаем щыпсэурэ цыиф лъэпкъхэм яшъуашехэр

Урысхэм ядин мэфэк!

Адыгэ ныбжыкъкэ джэгу

Лъэпкъхэм тызэкъот. (Узэкъотмэ улъеш)

Грекхэм янысащ

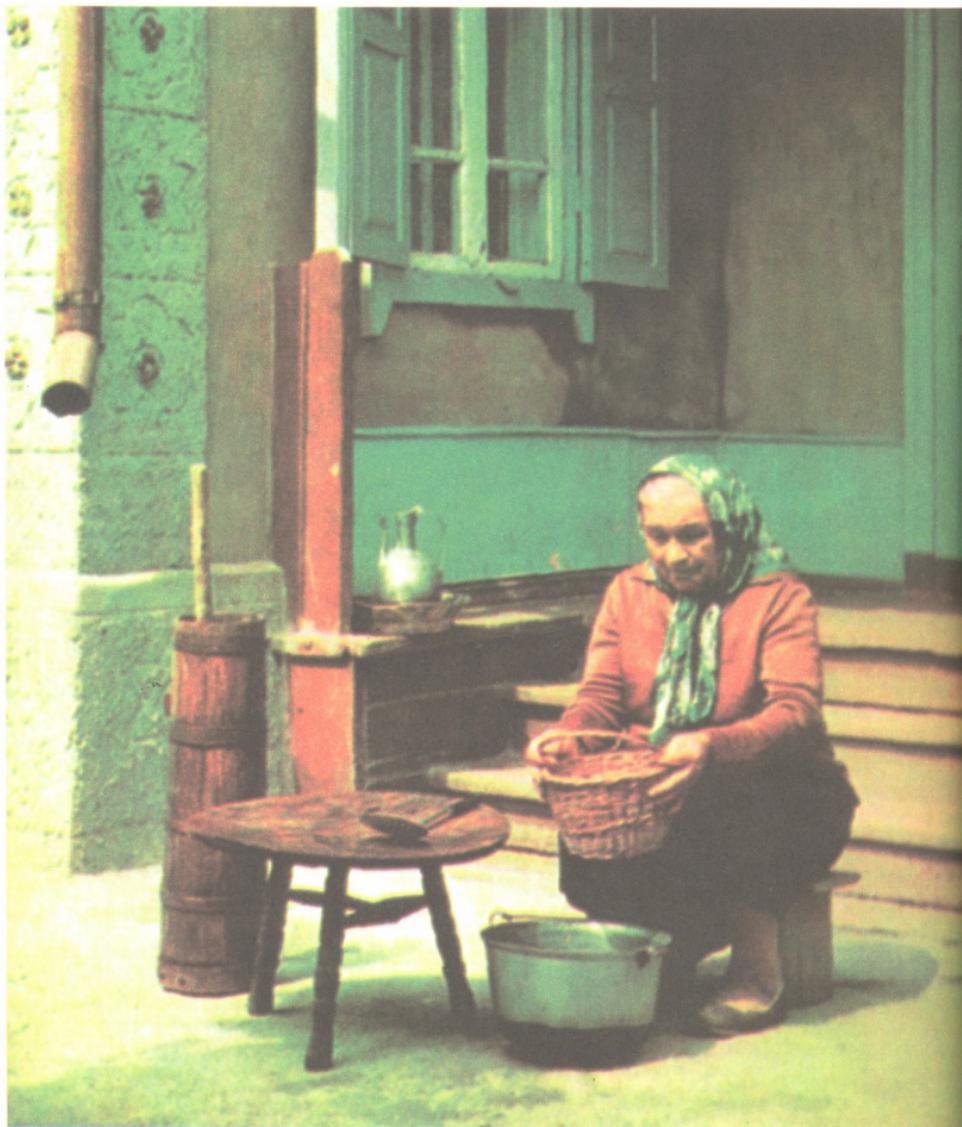
Чеххэм ямэфэк!

Адыгэ Республика́м щыпсэурэ лъэпкъхэр

Тэтархэм ямэфэк!

Адыгэ Іан

Іанэ. Нанэ къяае рехы

Непэрэ Іэнэ шыгъ

Адыгэ лъэпкъ музей иэкспозиций

ХъакIэшц

Пшъэшъэ унэ

Адыгэ шхынхэр

Дэтхэр

АДЫГЭ РЕСПУБЛИКЭР	4
Адыгеим щыпсэурэ лъэпкъхэр	6
АДЫГЭ ХАБЗЭР	8
Адыгэ хабзэр ижъырэ уахътэм	—
Адыгэ хабзэр джырэ уахътэм	9
Егъэблэгъэныр	10
УНАГЬОР	11
Тиунагъю исхэр	—
Унагъюм ис ллэужхэр	12
Унэгъю клоцI хабзэхэр	14
ІАХЬЫЛХЭР	16
Атэшхэр	—
Анэшхэр	18
ШІУФЭС ХЫІНҮР	22
Гүщыіэ зыхэт шіуфэсыр	—
Сэлам хыкіэ хабзэхэр	24
Іэпэубытыр зыхэт сэламыр	26
Унэгъю клоцI сэламыр	28
АДЫГАЦІЭХЭР	30
ШХЭН ХАБЗЭХЭР	32
Ижъырэ шхэн хабзэхэр	—
Джырэ шхэн хабзэхэр	33
Шхакіэр	35
ЗЕКЮКІЭ ХАБЗЭХЭР	38
Гъогу шэн-хабзэхэр	—
Уцукуіэ хабзэхэр	39
Тысыкіэ хабзэхэр	42
Гъогурыкюкіэ ХАБЗЭХЭР	43
Щытыкіэ хабзэхэр	—
Унагъюм щыщхэр гъогу техъэхэмэ	44
Шъхъэкіэфағъэр	46
Шъхъэкіэфа хабзэм щыщхэр	—
Лъытэныгъэр къызыщежкъэрэр	47

КІЭЛЭЦҮҮКІУ ДЖЭГҮКІЭХЭР	48
Хырыхыхъэ тешлэ	—
Пэлокладз	50
Къангъэбыль	51
Лъэпкъ бэнакіэхэр	54
ГУЩЫАЛЬ	57
Сурэт къэгъэлъэгъуапл	63
Фотовернисаж	69

Учебное издание

Мира Юнусовна Унарокова

АДЫГСКИЙ ЭТИКЕТ

Учебник для 1 класса

На адыгейском языке

Художники: А. М. Берсиров, Е. В. Абакумова

Редактор Н. С. Схаляхо

Художественный редактор Н. Г. Федотова

Технический редактор М. А. Кипрова

Корректоры: С. М. Хабаху, С. А. Шхагинкова

ИБ № 50

Сдано в набор 19.09.2007. Подписано в печать 06.12.2007. Формат 84x108/16. Бумага офсетная. Гарнитура шрифта «Журнально-рубленная». Печать офсетная. Усл. п. л. 8,4. Уч.-изд. л. 4,34. Тираж 3500 экз. Заказ 0169.
Адыгейское республиканское книжное издательство. 385000, г. Майкоп, ул. Гоголя, 8.
ОАО «Полиграфиздат «Адыгэя». 385000, г. Майкоп, ул. Пионерская, 268, тел. для справок: 52-23-92.